

Umumi Maden Durumu

Türkiye Madencilikinin 1949 Bilançosu

1948 yılında bütün dünyada, madenlere karşı, şimdiye kadar hiç görülmemiş talep ve fiyatlardaki yükseliş temposunun 1949 da da devam etmiş olması her memlekette bir çok metruk madenlerin bile faaliyete geçmesine, çalışmakta olanların ise istihallerinin çok miktarda artmasına ve dolayısıyla bir çok maden şirketlerinin ve maden endüstrisinin canlanmasına sebep olmuştur.

Bütün bu gelişmelere sebep, son yıllarda Birleşik Amerika'da çok geniş ölçüde silâhlanma ve çok miktarda ham metalik mâden maddelerinden stok yapma programının tatbikatına geçilmesinden ileri gelmiştir.

Memleketimiz madencilik de dünya çapında olan bu faaliyet ve çalışmalarından tesirsiz kalamazdı. Esasen Türkiye'nin iktisadî kalkınma plânında maden işletmelerinin istihsal kapasitelerinin genişletilmesi prensibi mevcuttur.

Başlangıçta bu işlerin gelişmesi ve başarılması kendi imkân kaynaklarımızdan istifade edilmek suretile sağlanması düşünülmüştü. Lâkin 1949 yılında Marshall kredisinden, geniş bir şekilde faydalanılması imkân dahiline

girmesi üzerine, maden program ve projelerimizin daha geniş bir sahaya teşmil edilmesi ve bu suretle çalışmalarımızın tesrii mümkün olmuştur.

En başta maden kömürü olmak üzere linyit, krom ve demir madenlerimiz Amerikan yardımı ile gelişimi gerçekleştirmeye başlayan madenlerimizdendir.

Maden Kömürü :

Memleketimizin gittikçe artmakta olan maden kömürü ihtiyacını karşılamak üzere istihsalı arttırmak ve fazlasını ihraç suretile gerek Avrupa memleketlerinin ekonomik kalkınmalarına yardım etmek ve gerekse bu sayede memleketin döviz sıkıntısını gidermek için Zonguldak Kömür Havzasında 1948 denberi beş yıllık umumî amenajman program ve plânının tatbikatına başlanılmıştı. Bu programda ocakların ve yeraltı tesislerinin mekanizasyon ve elektrifikasyonu, modern merkezî lâvuar tesisleri, siyejler ile Zonguldak limanının inşaa ve teçhizi ve iltisak demir yollarının yapılması konuları yer almış bulunmaktadır.

Diğer taraftan havzanın vüsatı ile kömür rezervlerinin kesin olarak tayin

ve tesbit olunması maksadiyle 1946 yılında M. T. A. nın çalışma programına alman Karbonifer etütlerine; saha, yeraltı ve laboratuvar çalışmaları, satih kazılan ve 1947 sonlarına doğru da derin sondajlarla arama ameliyesine başlanmış bulunmaktadır.

Karbonifer Etütleri : .

Zonguldak Havzasının hakikî kömür rezervini ilmî bir şekilde tesbit etmek üzere yapılmakta olan saha etütleri havzanın güney ve güney doğusundaki örtü tabakalarına teksif olunmuş, Beycuma - Çaycuma - Filyos güney sınırına kadar uzanan bu kesimdeki örtü tabakalarında 1-10.000 ölçeğinde 350 km² den fazla bir sahanın detay etüdü ve kesitleri tamamlanmıştır. Kılıçlar, Kozlu, İhsaniye ve Kasaplarla kesimi ile Kilimli, Üzülmüş ve Karadon kesiminde kömürlü tabakaların 1: 5.000, 1: 2.000 ölçekte detay jeolojik etütlerine devam olunmuş satih haritaları ocak ve yeraltı etütleriyle bağlanarak muhtelif seviyelerde ufkî ve şakulî kesitler çıkarılmıştır.

Tek makine ile 1949 yılının Ekim ayına kadar devam eden sondajlar takriben 1100 metre ilerleme yaptıktan sonra ikinci sondaj makinesinin faaliyete- geçirilmesi suretiyle 1215 metre ilerleme daha yapılarak ilerleme 2315 metreye çıkarılmıştır.

Yapılan sondajlar Armutçuk - Kandilli panosundaki strüktürü ve kömür damarlarının allürünü tesbite yaramıştır.

Zonguldak Kömür Havzasında İstihsal 1923-1950

Yıl	Yıkanmamış Tüvenan Kömür Ton
1923	597.499
1924	994.020
1925	957.625

Yıl	Yıkanmamış Tüvenan Kömür Ton
1926	1.216.008
1927	1.323.000
1928	1.250.639
1929	1.421.008
1930	1.595.359
1931	1.574.091
1932	1.593.579
1933	1.852.107
1934	2,288.269
1935	2.340.491
1936	2.298.649
1937	2.306.869
1938	2.588.959
1939	2.696.397
1940	3.019.458
1941	3.019.626
1942	3.508.614
1943	3.165.741
1944	3.559.948
1945	3.719.708
1946	3.850.536
1947	3.946.245
1948	4.021.797
1949	4.181.375

Linyit:

Halen memleketimizde fâaliyette bulunan altı muhtelif linyit madeni - vardır.

Garp Linyitleri:

Soma, Tunçbilek ve Değirmisaz madenleri Garp Linyitleri zümresine dahil bulunmaktadır.

1 — Soma Madeni: Bandırma - İzmir demiryolu üzerinde Soma kasabasının 15 km kadar batısındadır.

Bu madenin senelik istihsalinin artırılması için yapılan ve hazırlanan plân ve programa dahil bulunan ocaklar, yeraltı tesislerinin makineleştirilmesi, elektrifikasyonu, maden ile demiryolu arasındaki havaî hattın kapa-

sitesinin arttırılması, modern kömür yıkama tesisi vücade getirilmesi, diğer bir elektrik santralının kurulması, lam-bahane, yerüstü tesislerinin tamamlan-masından sonra istihsal miktarı yük-selmiş ve maliyeti de ucuzlamış olaca-ğı gibi, bütün linyitler yıkanmış dahi olacağından, kalitesi de ıslâh edilmiş olacaktır.

2 — *Tunçbilek Madeni*: Tavşanlı kasabasının takriben 14 km kuzeyinde Kütahya Vilâyeti dahilinde olup ana demiryoluna Tavşanlı'daki bir şube hattı ile bağlı bulunmaktadır.

Makineli bir transportör tertibatı vücade getirmek, yerüstü teçhizatını modernleştirmek ve yeni bir santral kurmak suretile linyit istihsal miktarı-nın arttırılması düşünülmektedir.

3 — *Değirmisaz Madeni* : Tavşanlı'nın takriben 37 km. doğusunda ve Eskişehir - Balıkesir demiryolu üzerin-de Kütahya Vilâyeti dahilinde bulun-maktadır.

Bu madenin diğer madenlere naza-ran rezervinin mahdut olması yüzün-den istihsalin mahdut bir tonaja çıkarılması düşünülmektedir. Buna binâen bu madenin amenajmam, yeraltı işlet-mesinin mahdut nispette makineleştiril-mesi ile elektrik santrali, havaî hat, lâvuar ve saire gibi yerüstü tesislerinin ıslâhı bahis konusu olmuştur.

Garp Linyitlerinin 1949 İstihsali ile satılabilir yıkanmış linyit miktarı şöyle olmuştur :

Bölge	Tüvenan	Yıkanmış
Soma	267.185 ton	241.232 ton
Tunçbilek	345.625 »	286.735 »
Değirmisaz	344.684 »	249.633 »
	957.495 ton.	777.600 ton

Garp Linyitlerinde istihsal 1938— 1949

Sene	Soma	Tunçbilek	Değirmi- saz	Yekûn
	Yıkanmış Ton	Yıkanmış Ton	Yıkanmış Ton	
1938	52.494	9.591	13.979	76.064
1939	41.412	23.430	26.851	91.693
1940	79.276	34.689	35.291	149.256
1941	89.309	35.564	51.916	176.789
1942	105.527	76.202	84.461	333.261
1943	145.400	122.727	151.532	406.638
1944	185.199	208.104	138.511	531.814
1945	188.020	168.835	166.339	523.194
1946	139.125	142.500	177.764	453.389
1947	185.716	228.552	189.527	603.795
1948	212.923	263.894	203.222	680.099
1949	241.232	286.735	249.633	777.600

4 — *Ağaçlı Madeni*: Karadeniz sa-dahilinde ve İstanbul'un 40 km. kuzeyin-de bulunmaktadır. Birinci Dünya Har-binde bu bölge işletilmiş ise de o za-mandanberi istihsal yapılmamış olup hal-en bu bölgenin rezervini tesbit ve ta-yin için sondajlar yapılmaktadır.

Ağustos 1949 dan itibaren 3 ay istihsal yapılmış olup ortalama olarak miktar 12.103 tondur.

5 — *Kükürtlü Madeni*: Erzurum Vilâyetine bağlı Aşkale kazasının 15km. batısındadır. Bu madende 1949'da 5 ay çalışılarak ceman yekûn ortalama ol-mak üzere 6.804 ton istihsal yapılmış-tır.

6 — *Çeltek Madeni*: İşletme hak-kı Devlet Demiryolları İdaresine ait bulunan Çeltek linyit madeni Sivas Samsun demiryolu üzerinde Hacıbay-ram istasyonu yanında bulunmaktadır. 1949 istihsali 119.965 tondur.

Fabrikalarda, lokomotiflerde, mem-leket dahilinde işleyen gemilerde, ka-loriferlerle sobalarda ve küçük sana-yide yakıt olarak linyit kullanma tema-

yülü son yıllarda bariz bir şekilde artmakta olduğu müşahede edilmiştir.

Hususî teşebbüsler tarafından elde edilen miktar dahil Türkiye'nin mecmu linyit istihsaline ait rakamlar aşağıki cetvelde yazılı olup, hepsi memleket dahilinde istihlâk edilmiş bulunmaktadır.

**Türkiye Linyit İstihsalı
1938 - 1949**

Yılı	Ton Tüvenan
1938	160.648
1939	189.502
1940	229.249
1941	311.394
1942	390.398
1943	624.789
1944	763.709
1945	725.227
1946	603.552
1947	813.379
1948	999.047
1949	1.271.936

Linyit ihtiyacının artması ihtimali göz önünde tutularak, yukarıda zikredilen madenler istihsalinin arttırılması ile ilgili muhtelif projeler hazırlanmış ve bu projelere göre önümüzdeki sene linyit istihsal miktarının 1.500.000 tona çıkacağı ümit edilmektedir.

Krom :

Gerek Etibank ve gerek hususî eşhas tarafından işletilen Krom madenlerinin istihsal kapasitelerini arttırmak ve bulunacak yeni maden rezervelerinden faydalanmak için lüzumlu olan makine âlet ve edevatın Marshall kredisinden temini hususunda 1948'de girilen teşebbüs ve gayretler 1949'da da devam etmiş ve Guleman yakınında yeni Sori madeni de faaliyete geçmiş bulunmaktadır.

Aşağıdaki cetvel 1939'dan 1949'a kadar Krom istihsal ve ihracatımızın seyrini göstermektedir. Kromun 1949 da dahilî istihlâk ve satışı Karabük'e 500 ton, Erganibakır'a 117 ton olup ceman 617 tondur.

S e n e	İstihsal	İhracat
1939	191.644 ton	183.284 ton
1940	169.823 »	120.405 »
1941	150.303 »	150.303 »
1942	144.704 »	130.053 »
1943	146.836 »	67.633 »
1944	184.573 »	139.397 »
1945	146.997 »	78.303 »
1946	109.302 »	49.095 »
1947	102.805 »	182.157 »
1948	285.853 »	285.505 »
1949 Şark kromlar	197.382 »	152.226 »
1949 Türkiye	451.566 »	353.246 »

B a k ı r :

Halen faaliyette bulunan ve 1939 danberi Etibank tarafından işletilmekte olan Erganibakır madeninin cevher rezervi % 7,38 i Bakır olmak üzere takriben 3.500.000 ton olarak tesbit edilmiştir. Daha düşük tenörlü olan Murgul Bakır madeni henüz işletme safhasına geçmiş değildir.

Ergani Bakır izabe tesislerinin istihsal kapasitesi 10-11 bin ton Blister Bakırdır. Flotasyon tesisleri 1950 de bitince izabehanede muamele göremiyen düşük tenörlü ve küçük taneli cevherler muameleye tabi tutulacaktır. Bu proje tahakkuk ettirildiğinde yıllık Blister istihsalı artmış olacaktır.

Murgul'da inşa edilmekte olan izabehanenin ikmalinde her iki izabe tesisinin müştereken sağlayacağı istihsal miktarı yekûnu memleketin senelik istihlâk edeceği miktar yekûnundan çok fazla olacağından istihsal fazlasının Avrupa memleketlerine ihracı kabil olacaktır.

Sene	İstikşaf	İstihlâk	İhracat
1939	6.736	—	5.917
1940	8.754	2.083	4.663
1941	10.507	1.326	1.253
1942	8.257	4.926	5.228
1948	9.730	927	11.864
1944	11.050	992	3.228
19*5	9.848	2.112	378
1946	10.050	2.497	20.463
1947	10.080	5.649	6.974
1948	10.979	9.014	1.224
1949	10.895	blister 388 rafine	4.438 7.230
	11.283		

Demir :

Bilindiği gibi Divriği Demir madeni 1937 de M. T. A. Enstitüsünce keşfedilmiştir. 1938 de faaliyete geçen Karabük Demir fabrikasının Demir cevheri ihtiyacını temin etmek üzere, Divriği madeni aynı sene içinde Etibank tarafından işletmeye açılmıştır.

Bu madenin bulunduğu yer, Sivas-Erzurum demiryolu üzerinde Gürek ve Demirdağ istasyonları arasında ve hattın bir kilometre güneyindedir.

Demir cevheri istihsalinin 2-3 misli artırılması maksadiyle Divriği için hazırlanıp iktisadî iş birliği idaresince muvafık görülmüş olan amenajman proje ve programının tatbikine geçilmiş bulunmaktadır. 1938 denberi 1949 a kadar Divriği Demir istihsal seyri aşağıda gösterilmiştir.

İstihsal:

Sene	Ton
1938	76.507
1939	232.075
1940	130.337
1941	60.734
1942	19.044
1943	91.751
1944	90.450
1945	125.708
1946	112.210

1947	145.820
1948	185,434
1949	209.648

Kükürt :

Türkiye'de Kükürt madeni Isparta İli Keçiborlu ilçe merkezi yanında olup, işletmesi Etibank tarafından yapılmaktadır.

Son senelerde pazar temin edemeyen Keçiborlu kükürtlerinin geçirdiği kriz 1949 da da devam etmiştir. Bu kriz bilhassa Amerikan, İtalyan rekabeti neticesi olup bağ kükürtlerinin iç piyasada tutunamamasından ileri gelmiştir. Bununla beraber Etibank'ın her il merkezinde kurduğu teşkilât sayesinde saf Kükürt satışında görülen azalmağa mukabil bağ kükürtlerinde eski senelere nazaran bir miktar artış temin edilebilmiştir.

Sene	İstihsal	Satış
1946	2.364,4 ton	377,7 ton
1947	2.653 »	1.092 »
1948	2.407 »	2.619 »
1949	3.043 »	5.204 »

Diğer Madenler:

Bu madenlerin hemen hepsi hususî teşebbüs ve eşhas tarafından işletilmektedir.

Bu muhtelif cins madenlerin 1949 istihsal durumunu gösterir cetvel;

Madenin cinsi	Ölçüsü	istihsal
Amyant	ton	250
Antimuan (% 30-50 Sb)	»	1.156
Borasit	»	7.082
Çimento	»	375.000
Galen (simli kurşun)	»	497
Lületaşı	Sandık	256
Maden suyu	Litre	1.062.201

Manganez (% 48-50 Mn) ton	22.576
Manyezit »	6.370
Zımpara »	8.912

Tuz:

Son yıllarda memleketin muhtelif bölgelerinde istihsâl olunan Tuz miktarları ile satış miktarları şöyledir:

Yıl	İstihsal	Satış
1946	602.304 ton	276.844 ton
1947	262.945 »	233.198 »
1948	266.160 »	266.000 »
1949	316.344 »	315.000 »

M. T. A. Enstitüsünün Faaliyeti:

Petrol Aramaları :

a) *Ramandağ Bölgesi*- Halihazırda Kamandağ'ında Petrol istihsali dört kuyudan yapılmaktadır. 1949 da, yapılan ham petrol istihsal yekûnu 16.015 tondur.

Bir işletme olmayıp tecrübe mahiyetinde istihsal olunan bu 16.015 ton ham petrolden 1.266 tonu demiryollarına satılmış, 4.500 tonu yeni kuyuların açılmasında mahallen istihlâk edilmiş, 1.320 tonu rafineride yakıt olarak kullanılmış ve kalan 7.900 tonu ise rafineride petrol müştakları elde etmek üzere

muamele görmüş ve aşağıdaki cetveldeki netice alınmıştır.

b) *Adana Bölgesi*: Amerika'dan getirilmiş olan iki büyük sondaj makine ve malzemesi 1949 Eylül ayında Adana'da Hocaali ve Kozan civarında Ağzıkara mevkiilerine taşınmış; iki yerden, biri 3000 metre derinliğe varmak üzere, sondaja başlanmıştır.

Maden Arama İşleri :

Çamdağ Demir Araması : Kuyu ve yarmalarla arama işlerine başlanarak göçmüş plan eski kuyular temizlenmiş ve cevherlerin seyrini ve zenginliğini tetkik maksadiyle 648 m. kuyu, 197 m. yarma açılmıştır.

Hasançelebi Demir Araması : Cevher kitlesinin seyri, miktarı ve evsafını etüt gayesiyle 1949 içinde 334 metre galeri sürülmüş ve 1779 metre yarma açılmıştır. Deveci, Karamağara galerilerinde aramalar durdurulmuştur.

Kükürtlü Linyit Araması: Galerilerle arama ameliyesine tâbi tutulan Kükürtlü Linyit madeni 1949'da işletme safhasına girebilecek bir durum arzettiği için Temmuz ayında Etibank'a devrolunmuştur.

Sondajlarla Aramalar :

1 — Linyit: Linyit yatakları üzerinde damarların genişlik, uzunluk ve ka-

Sene	Benzin kilo	Gazyağı kilo	Motorin kilo	Asfalt kilo
1949	682.761	79.400	2.885.080	4.519.721
Dahilde İstihlâk	503.814	79.400	1.618.999	2.185.746
Satış	178.947 112.346	— —	1.266.081 1.229.826	2.333.975 1.513.339
Kalan	66.601	—	36.255	820.636

lınılıklarını tesbit için, Balkaya, Ağzıaçık, Kükürtlü, Dodurga, Çeltek, Havza, Ağaçlı bölgelerinde muhtelif derinliklerde ceman 9454 metrelik sondaj yapılmıştır. Sondajlarla yakılan bu arama ameliyelerinde muhtelif el ve motorlu sondaj makineleri kullanılmıştır.

, 2 — Taş kömürü : Zonguldak'ta Karbonifer etütleri için ceman 2315 m. derinlikte, derin sondaj makineleriyle, kömür arama sondajları yapılmıştır.

,3) — Muhtelif : Başören ve Baştaşa krom; Çamdağ'da demir; Keçiborlu'da kükürt; Ankara'da -Yedek Subay ve Elektrik Havagazı Müessesesi ile Bursa'da Uçak alanı ve Tarım Okulu yanında su aramaları için ceman 1432 metre derinlikte sondajlar yapılmıştır.

Maden Prospeksiyonlar :

1949'da 211 eski, 136 yeni zuhur tetkik edilmiş ve bu suretle 1945'den beri devam eden ve M. T. A. tarafından yaptırılmakta olan prospeksiyon çalışmaları tamamlanmış bulunmaktadır.

Jeolojik Çalışmalar :

Etütleri, gerek Enstitü ve gerek Üniversite elemanları tarafından yapılan ve ceman 55.400 km² genişlikteki bir sahanın jeolojisi tamamlanmıştır. Bundan başka jeolojik lövesi yapılmış olan sahaların ozalit orijinallerinden 1: 100.000 Ölçekli matbu haritalara geçirilmesine devam edilmiş ve 121 paftanın nakilimi bitirilmiş ve 1:100.000 ölçekli haritalardan 98 adet pafta 1.500.000 ölçekli haritaya geçirilmiştir.

Petrol Jeolojisi:

Raman sondaj kuyularının jeolojik murakabesine devam edilmiş, Adana'da, Hocaali'nin detay jeolojisi ile, Hocaali ve Ağzıkara'nın 1: 10.000, 1:25.000 jeolojik haritaları ikmal edilmiştir. Adana bölgesinin 1: 100;000 lik umumî jeoloji etütleri ile, Raman'da Ekinoid horizonu Sünni deresine kadar etüt edilerek haritası bitirilmiştir.

Paleontoloji :

Makro: Zonguldak, Karaman, Karaköse bölgelerine ait materyel ve fosiller etüt edilmiştir.

Mikro: Ramandağ'ının 9,10,11,12,14 numaralı kuyularına ait materyel ve numunelar tetkik edilmiştir.

Jeofizik:

Sismik: Adana havalisinde Dağcı Misis bölgesi etüdü bitirilmiş olup Çoltu civarının çalışmalarına devam edilmiştir.

Gravimetri etütlerine Hatay bölgesinde Amik ovasında, Adana güneyinde Karataş ile Seyhan - Hamitli ve Adana-Misis mıntakalarında etütlere devam edilmiştir.

Topoğrafya Çalışmaları :

Muhtelif bölgelerde, muhtelif ölçeklerde teodolit, plânçete ve takeometre usullerinde 142070 hektarlık sahanın haritası yapılmıştır.

Resimhanede 445 adet kalk, 1213 boya ve 2495 muhtelif resim ve yazı işleri yapılmıştır.

Tahlil ve Tecrübe Laboratuvarları :

Merkez ve Zonguldak kimya laboratuvarında ceman 2126 adet numune muayene edilmiştir. Bunlardan 915, adedi müesseselere, 45 adedi Bakanlık nâmına yapılan iş siparişleridir. Geriye kalan 1166 tahlil ve tecrübe ise Enstitünün kendi faaliyeti esnasında alınan numunelerdir.

Mineraloji-Petrografi Servisleri:

1949'da her zamankinden daha verimli ve yüklü olarak mesai göstermişlerdir.

1949 yılı hususî ve şahsî teşebbüsler için feyizli bir yıl olmuştur. Zira bu sene zarfında Ekonomi Bakanlığınan 499 adet maden arama ruhsat nemesi, 32 adet maden işletme ruhsat nemesi ve 6 adet maden imtiyazı verilmiş bulunmaktadır.